

Dit laat onverlet dat de auteur met dit boek een onderwerp heeft aangeboord dat nog nauwelijks was belicht en waarvan we mogen hopen het in vervolgonderzoek navolging krijgt.

Marlou Schrover
Universiteit Leiden

Klaske Muizelaar en Derek Phillips, *Picturing men and women in the Dutch Golden Age. Paintings and People in historical perspective* (New Haven en Londen: Yale University Press, 2003) 246 pp., ill. ISBN 0-300-09817-0

De twee auteurs van dit interessante en originele boek kijken op een andere dan de gebruikelijke manier naar de Nederlandse schilderkunst van de zeventiende eeuw. Dat komt deels door hun achtergrond. Derek Phillips is een socioloog en Klaske Muizelaar is naast kunsthistorica ook meubelmaakster. Het is geen wonder dat deze studie met veel gevoel voor de sociale en de ruimtelijke kanten van de schilderkunst is geschreven. Centraal staat een vraag waar veel kunsthistorici een beetje bang voor zijn, de relatie tussen mensen en schilderijen. Wie hadden schilderijen in huis, waar hingen ze, wie keken ernaar en hoe reageerden de kijkers, zijn de voornaamste vragen die worden gesteld. Wat betreft de eigenaars, hierover is al veel bekend op basis van onderzoek in boedelinventarissen. Daaruit blijkt dat in de zeventiende eeuw de huizen van rijk en arm vol hingen met schilderijen. De productie moet erg groot zijn geweest en de prijzen en kwaliteit varieerden enorm. In de praktijk wordt in de boek gekeken naar welgestelde Amsterdammers, een begrijpelijke beperking want dit is een relatief goed gedocumenteerde groep.

De vraag waar de schilderijen werden opgehangen is moeilijk te beantwoorden. Boedelinventarissen geven zelden exacte informatie, en daarom wordt ook gekeken naar poppenhuizen en schilderijen van interieurs, waarbij als regel aan de wanden schilderijen zijn te zien. Alvorens enigszins tentatief dieper op de kwestie in te gaan, wordt een schets gegeven van het gemiddelde Amsterdamse burgerhuis met zijn meer publieke en meer private vertrekken. Verder wordt er benadrukt dat één ding zeker is: de schilderijen hingen op volstrekt andere manier dan tegenwoordig in musea. Er waren, op een enkele uitzondering na – ten huize van Jan Six, eigenaar van 80 schilderijen –, geen speciale ruimtes waarin Amsterdamse burgers hun kunstvoorwerpen uitstalden, er waren geen bordjes op de lijsten geschroefd, de belichting was niet zo helder en egaal als in de moderne witte kubus, en alles hing kris kras door ander meubilair, dat thans in musea meestal in aparte zalen staat opgesteld. Het is op zich al een hele kunst zich een voorstelling te maken van de natuurlijke opstelling in een zeventiende-eeuws huis. Er zijn een paar algemene conclusies te trekken. De schilderijen hingen bijvoorbeeld opmerkelijk hoog, boven ooghoogte. Verder hing als regel godsdienstige en wereldlijke thematiek door elkaar.

Meer in detail wordt op de kwestie ingegaan in enkele hoofdstukken waar de schilderijen per genre worden besproken. In de eerste plaats waren er de familieportretten. Ze namen vaak een prominente plaats in, zoals in de collectie van Pieter de Graeff, meer dan 100 schilderijen, bij wie in de 'grote kamer' vijftien voorvaders op bezoekers neerkeken, met een portret van Cornelis de Graeff door Jan Lievens op de ereplaats boven de schoorsteenmantel. Er waren opdrachten gegeven aan Rembrandt,

Frans Hals, Gerard ter Borch en andere grote meesters, niet zozeer uit kunstliefde, zoals in de familie Six, maar meer als statusbevestiging.

Een andere goed-gedocumenteerde collectie is die van Jacob van Ring, een rooms-katholiek jurist, en zijn vrouw, die 77 schilderijen bezaten, merendeels met godsdienstige en historische thema's. Bijna alle religieuze doeken hingen in de slaapkamer. Een andere liefhebber, Paulus Huntum, had een geheel andere voorkeur: dertien van de 42 schilderijen die hij bezat, waren gezelschapjes, bordeeltjes en andere genre-terferelen. De vraag waar hij ze hing, en hoe hij en zijn bezoekers ze bekeken, kan slechts speculatief beantwoord worden. De auteurs proberen zich voor te stellen hoe vrouwen, kinderen en dienstpersoneel ertegen aan keken, een bewonderenswaardige poging, maar bij gebrek aan bronnen weinig meer dan dat. In elk geval concluderen ze, terecht, dat de gangbare interpretatie dat zulke schilderijen als vermaning bedoeld waren tekort schiet. Veel meer zullen ze vrolijke gespreksstof hebben geleverd aan mannen en vrouwen.

De werkelijk erotische schilderijen, vaak in de vorm van religieuze of mythologische thema's, in de huizen van Amsterdamse burgers blijven een bron van verbazing. Volgens een Italiaanse adviesboek voor de kunstliefhebber konden zulke lustopwekkende schilderijen een nuttige functie hebben, want bekeken door echtgenoten bevorderden ze de conceptie van gezonde kinderen. Een logische redenering, gezien de toenmalige opvatting in de medische wetenschap, waarbij wat de vrouw tijdens conceptie en zwangerschap zag van invloed was op het uiterlijk van het ongeboren kind. Een voorbeeld van zo'n schilderij – met kijkers – is een van de vele afbeeldingen in dit boek, een portret van een man en een vrouw in een interieur door Eglon van der Neer, geschilderd rond 1675. Gekleed in zwart laken en met eenvoudig kantwerk, de vrouw met een decante kap over het hoofd, de man met een hoed, die op een tafeltje ligt, zitten ze voor een marmeren schouw, waarboven een doek van grote afmetingen hangt, een voluptueus vrouwelijk naakt. Het is een prachtig schilderij, dat, merkwaardig genoeg nergens in de tekst wordt besproken, als was het om te laten zien dat het laatste woord hierover nog niet is gezegd.

Rudolf Dekker

EUR

Harro Maat, *Science cultivating practice. A history of agricultural science in the Netherlands and its colonies, 1863-1986* (Dordrecht/Boston/Londen: Kluwer Academic Publishers, 2001) 249 pp. ISBN 1-4020-0113-4

Landbouwkundig onderzoek en onderwijs zijn in de afgelopen anderhalve eeuw van karakter veranderd. Eind negentiende eeuw was het doel vooral het aanbieden en verspreiden van kennis bestemd voor de agrarische gemeenschap. In de jaren negentig van de twintigste eeuw bestreken onderzoek en onderwijs veel bredere terreinen en hadden nauwelijks nog te maken met de praktijk op het boerenbedrijf. De in 1876 opgerichte Rijkslandbouwschool in Wageningen was in de tussentijd van Landbouwhogeschool en Landbouwuniversiteit uitgegroeid tot Wageningen Universiteit, een naam die niet langer verwijst naar de landbouwachtergrond van het instituut. De veranderingen die zich met name op institutioneel gebied in de periode van 1863 tot 1986 hebben voltrokken op het terrein van landbouwkundig onderzoek en